

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN 1857-7059

ГОДИШЕН ЗБОРНИК

2014

YEARBOOK

2014

ГОДИНА 5

VOLUME V

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF PHILOLOGY

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ**

ISSN 1857-7059

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2014
YEARBOOK
2014**

Посветен на доц. д-р Душко Алексовски

ГОДИНА 5

VOLUME V

**GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF PHILOLOGY**

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
YEARBOOK
FACULTY OF PHILOLOGY**

За издавачот

проф. д-р Јованка Денкова

Издавачки совет

проф. д-р Саша Митрев
проф. д-р Блажо Боев
проф. д-р Лилјана Колева-Гудева
проф. д-р Виолета Димова
проф. д-р Јованка Денкова
проф. д-р Билјана Ивановска
доц. д-р Нина Даскаловска
доц. д-р Махмуд Челик
доц. д-р Ранко Младеноски
м-р Ристо Костуранов

Редакциски одбор

проф. д-р Јованка Денкова
проф. д-р Виолета Димова
проф. д-р Луси Караниколова
проф. д-р Толе Белчев
проф. д-р Билјана Ивановска
доц. д-р Марија Кусевска
доц. д-р Нина Даскаловска
доц. д-р Марија Кукубајска
доц. д-р Драгана Кузмановска
виш лектор м-р Снежана Кирова
м-р Весна Коцева

Главен уредник

доц. д-р Марија Леонтиќ

Одговорен уредник

доц. д-р Светлана Јакимовска

Јазично уредување

Даница Гавриловска-Атанасовска
(македонски јазик)
лектор м-р Биљана Петковска
(англиски јазик)

Техничко уредување

Славе Димитров, Благој Михов

Редакција и администрација
Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Филолошки факултет
ул. „Крсте Мисирков“ 10А
п. фах 201, 2000 Штип
Р. Македонија

Editorial board

Prof. Sasa Mitrev, Ph. D.
Prof. Blazo Boev, Ph. D.
Prof. Liljana Koleva Gudeva, Ph. D.
Prof. Violeta Dimova, Ph. D.
Ass. Prof. Jovanka Denkova, Ph. D.
Ass. Prof. Biljana Ivanovska, Ph. D.
Docent Nina Daskalovska, Ph.D.
Docent Mahmud Celik, Ph.D.
Docent Ranko Mladenoski, Ph.D.
Risto Kosturanov, M. A.

Editorial staff

Ass. Prof. Jovanka Denkova, Ph. D
Prof. Violeta Dimova, Ph. D.
Ass. Prof. Lusi Karanikolova, Ph. D.
Ass. Prof. Tole Belcev, Ph. D.
Ass. Prof. Biljana Ivanovska, Ph. D.
Docent Marija Kusevska, Ph.D.
Docent Nina Daskalovska, Ph.D.
Docent Marija Kukubajska, Ph.D.
Docent Dragana Kuzmanovska, Ph.D.
Senior Lecturer Snezana Kirova, M.A.
Vesna Koceva, M.A.

Managing editor

Docent Marija Leontik, Ph.D.

Editor in chief

Docent Svetlana Jakimovska, Ph.D.

Language editor

Danica Gavrilovska-Atanasovska
(Macedonian)
Lecturer Biljana Petkovska, M.A.
(English)

Technical editor

Slave Dimitrov, Blagoj Mihov

Address of editorial office
Goce Delcev University – Stip
Faculty of Philology
Krste Misirkov 10A
PO box 201, 2000 Stip
R. of Macedonia

СОДРЖИНА CONTENT

ЈАЗИК

Билјана Ивановска, Нина Даскаловска ПРЕГЛЕД НА ТРАДИЦИОНАЛНИТЕ МОДЕЛИ ЗА ПОВРАТНОСТА ВО МАКЕДОНСКИОТ И ВО ГЕРМАНСКИОТ ЈАЗИК Biljana Ivanovska, Nina Daskalovska A REVIEW OF THE TRADITIONAL REFLEXIVE MODELS IN MACEDONIAN AND GERMAN	9
Толе Белчев, Станка Коцева ЗБОРООБРАЗУВАЊЕ ВО СОВРЕМЕНИОТ МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК Tole Belcev, Stanka Koceva WORD FORMATION IN MODERN MACEDONIAN LANGUAGE	19
Драгана Кузмановска, Снежана Кирова, Биљана Петковска АНАЛИЗА НА ФРАЗЕОЛОШКИТЕ ЕДИНИЦИ СО КОМПОНЕНТАТА „УСТА“ ВО ГЕРМАНСКИОТ И ВО АНГЛИСКИОТ ЈАЗИК Dragana Kuzmanovska, Snežana Kirova, Biljana Petkovska ANALYSIS OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH THE COMPONENT “MUND/MOUTH” IN GERMAN AND ENGLISH	33
Марија Кусевска МЕГУКУЛТУРНИ ИСТРАЖУВАЊА НА ГОВОРНИТЕ ЧИНОВИ Marija Kusevska CROSS-CULTURAL STUDIES OF SPEECH ACTS	43
Марија Леонтиќ СЕМАНТИКАТА НА ТУРСКИОТ СУФИКС -ли /-lİ/ (-li, -li, -lu, -lü) ВО ТУРСКИОТ И ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК Marija Leontic THE SEMANTICS OF THE TURKISH SUFFIX -ли /-lİ/ (-li, -li, -lu, -lü) IN THE TURKISH AND IN THE MACEDONIAN LANGUAGE	53
Дејан Методијески, Костадин Голаков ИЗУЧУВАЊЕТО НА СТРАНСКИТЕ ЈАЗИЦИ НА ФАКУЛТЕТИТЕ ЗА ТУРИЗАМ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА Dejan Metodijeski, Kostadin Golakov FOREIGN LANGUAGES STUDYING AT THE FACULTIES OF TOURISM IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA	63
Марица Тасевска ФАКТОРИ ЗА ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА РОДОТ ВО ГЕРМАНСКИОТ ЈАЗИК Marica Tasevska FACTORS FOR DETERMINATION OF THE GENDER IN THE GERMAN LANGUAGE	73

КНИЖЕВНОСТ

- Јованка Денкова, Махмут Челик, Билјана Ивановска**
ТЕОРИСКО ПРОМИСЛУВАЊЕ НА ЕПИСТОЛАРНИОТ ЖАНР
Jovanka Denkova, Mahmut Celik, Biljana Ivanovska
THEORY RETRASING OF THE EPISTOLARY GENRE 87
- Махмут Челик, Јованка Денкова, Билјана Ивановска**
ПОЕТСКО-ПРОЗНОТО ТВОРЕШТВО ЗА ДЕЦА НА ФАХРИ КАЈА
Mahmut Celik, Jovanka Denkova, Biljana Ivanovska
FAHRI KAYA'S WORK IN POETIC AND PROSE CHILDREN'S LITERATURE .. 97
- Наталија Поп Зариева**
УЛОГАТА НА ИЗМАМАТА И МАСКИТЕ ВО *ХАМЛЕТ*
Natalija Pop Zarieva
THE ROLE OF DECEIT AND MASKS IN *HAMLET* 103
- Крсте Илиев**
ПРЕПОРОДОТ НА ВИТЕШТВОТО И ПОЈАВАТА НА
ЦЕНТЛИМЕНОТ ВО ВЕЛИКА БРИТАНИЈА
Krste Iliev
THE REVIVAL OF CHIVALRY AND THE EMERGENCE OF
THE GENTLEMAN IN GREAT BRITAIN 113
- Јане Јованов, Снежана Кирова**
„ПРЕКРАСЕН НОВ СВЕТ“ ПРЕГЛЕД И СОЦИО-ФИЛОСОФСКА АНАЛИЗА
Jane Jovanov, Snezana Kirova
“BRAVE NEW WORLD” REVIEW AND SOCIO-PHILOSOPHICAL ANALYSIS .. 117
- Марија Крстева**
АМЕРИКАНСКАТА ИДЕОЛОГИЈА ВО „ЗДРАВ РАЗУМ“ НА
ТОМАС ПЕИН
Marija Krsteva
AMERICAN IDEOLOGY SEEN THROUGH THOMAS PAINE'S
“COMMON SENSE” 127
- ПРЕВЕДУВАЊЕ И ТОЛКУВАЊЕ**
- Билјана Ивановска, Јованка Денкова, Махмут Челик**
МАКЕДОНСКИТЕ ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТИ НА ГЛАГОЛИТЕ ВО
ГЕРМАНСКИОТ ЈАЗИК ШТО ИСКАЖУВААТ ПСИХИЧКА СОСТОЈБА
Biljana Ivanovska, Jovanka Denkova, Mahmut Celik
ON THE MACEDONIAN COUNTERPARTS OF THE GERMAN
VERBS DENOTING EMOTIONAL STATE 135
- Светлана Јакимовска**
ТЕРМИНОЛОГИЈАТА КАКО НАУКА И ТЕРМИНОЛОШКАТА РАБОТА
Svetlana Jakimovska
TERMINOLOGY SCIENCE AND TERMINOLOGY WORK 143

Даринка Маролова

ДИДАКТИЧКИ ПРИСТАП КОН ТОЛКУВАЊЕТО НА СИНТАКСИЧКАТА
ПОВЕЌЕЗНАЧНОСТ

Darinka Marolova

DIDACTIC APPROACH TO INTERPRETING THE SYNTACTIC AMBIGUITY 153

МЕТОДИКА

Емилија Петрова Ѓорѓева

УЛОГАТА НА ДИРЕКТОРОТ ВО МОТИВИРАЊЕТО ЗА
ПРИФАЌАЊЕ ПРОМЕНИ ВО УЧИЛИШТЕТО

Emilija Petrova Gorgeva

THE ROLE OF THE PRINCIPAL IN THE MOTIVATION FOR
ACCEPTING CHANGES IN SCHOOL 161

Нина Даскаловска, Билјана Ивановска

ВАЖНОСТА НА ИНТЕРАКЦИЈАТА ВО НАСТАВАТА ПО СТРАНСКИ ЈАЗИЦИ

Nina Daskalovska, Biljana Ivanovska

THE IMPORTANCE OF INTERACTION IN FOREIGN LANGUAGE LEARNING 169

Марија Емилија Кукубајска, Билјана Алексова Даневска

БИОЕТИКА, МУЛТИКУЛТУРА, МУЛТИЛИНГВАЛНОСТ И
АКВИЗИЦИЈА НА СТРАНСКИ ЈАЗИК

Marija Emilija Kukubajska, Biljana Aleksova Danevska

BIOETHICS, MULTI-CULTURE, MULTI-LINGUAL ENVIRONMENT
AND FOREIGN LANGUAGE ACQUISITION 183

Марија Тодорова

МНОГУЈАЗИЧНА МЕТОДИКА

Marija Todorova

MULTILINGUAL METHODOLOGY 195

Катерина Сусинова, Нина Даскаловска

УПОТРЕБАТА НА СТРАТЕГИИ ЗА УЧЕЊЕ ЈАЗИК КАЈ УЧЕНИЦИ
ВО ОСНОВНО И СРЕДНО ОБРАЗОВАНИЕ

Katerina Susinova, Nina Daskalovska

THE USE OF LANGUAGE LEARNING STRATEGIES BY PRIMARY
AND SECONDARY SCHOOL EFL LEARNERS 203

Марија Дончева, Нина Даскаловска

УЛОГАТА НА ЛИТЕРАТУРАТА ВО ИЗУЧУВАЊЕТО НА АНГЛИСКИОТ ЈАЗИК
И НЕЈЗИНОТО ВЛИЈАНИЕ ВРЗ ЈАЗИЧНИТЕ КОМПЕТЕНЦИИ НА УЧЕНИКОТ

Marija Donceva, Nina Daskalovska

THE ROLE OF LITERATURE IN LEARNING ENGLISH AND ITS EFFECTS ON
LEARNERS' LINGUISTIC COMPETENCE 213

Стручен труд
Professional paper

ПРЕГЛЕД НА ТРАДИЦИОНАЛНИТЕ МОДЕЛИ ЗА ПОВРАТНОСТА ВО МАКЕДОНСКИОТ И ВО ГЕРМАНСКИОТ ЈАЗИК

д-р Билјана Ивановска¹

д-р Нина Даскаловска¹

Апстракт: Во приложениот труд се обидуваме да дадаме преглед на некои поважни традиционални модели за повратноста што се обработени во македонските и во германските граматика, како и да објасниме некои аспекти за повратноста во македонскиот и во германскиот јазик што биле испитувани досега, од коишто поаѓаме, и се обидуваме да се надоврзаме во нашите анализи. Во овој труд нема детално да се анализираат сите пристапи кои го опишуваат овој проблем, но ќе ги користаме истите во обработката на конкретни прашања. Се обидуваме да направиме споредба на повратноста во германскиот јазик со онаа во македонскиот јазик и да поставиме сличности и разлики во двата јазични системи.

Клучни зборови: *повратност, германски јазик, македонски јазик, интенционалност*

A REVIEW OF THE TRADITIONAL REFLEXIVE MODELS IN MACEDONIAN AND GERMAN LANGUAGE

Biljana Ivanovska²

Nina Daskalovska²

Abstract: In this paper we are trying to give an overview of some important traditional reflexive models analyzed by Macedonian and German grammars, and to explain some aspects of reflexivity addressed in the studies of Macedonian and German so far, which are the starting point in our analysis. This paper will not analyze all the approaches describing this problem in greater detail, but they will be used in the elaboration of specific issues. We are trying

---

¹) Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип.

²) Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip.

to make a comparison of reflexivity in German and Macedonian language and to discover the similarities and differences in the two language systems.

Keywords: *reflexivity, German, Macedonian, intentionality*

1. Вовед

Од проучувањата за рефлексивноста во македонскиот јазик

За рефлексивноста во македонскиот јазик се пишува често во студии кои обработуваат различни проблеми (пасивност, транзитивност, безличност).

Голем напредок во систематизацијата на македонските глаголи е постигнат во *Синтаксичко-генеративниот речник на македонските глаголи* (Корубин Б., 1979) кој тргнува од *Речникот на валенцијата и дистрибуцијата на германските глаголи од G.Helbig/W.Schenkel* (1969) и од *Синтаксичко-генеративниот речник на полските глаголи* (пробна свеска, 1976) /сп. Кавка, 1979/. Анализите што ги даваат авторите покажуваат дека тие не можат да го игнорираат реченичко-членскиот карактер на аргументите на глаголот, со оглед на тоа што македонскиот јазик, како претежно аналитичен, нема морфолошки падежен систем. Тие ја разгледуваат категоријата транзитивност и интранзитивност за одделни глаголи како карактеристична за македонскиот јазик. На пример, глаголот *јаде* во македонскиот јазик може да се јави како:

- А) **Транзитивен глагол** со значење: употребува храна (*Волкот ги јаде јагнињата*); нанесува грижи, јадови (*Него жената го јадеше, никој друг*); измачува, уништува, ослабува (*Срам ме јаде*); нагризува (*Рѓата го јаде железото*); каса, боде (*Јована го јадеше цела снага*); добие ќотек (*Перо ќе го јаде ќотекот*); трпи, истрпи, претрпи (*Ние ја јадовме горештината по чифлиците на бегот*); троши, скусува, одзема, ограничува (*Тој ја јаде готовината од татка си*).
- Б) Како **рефлексивен глагол** со значење се јадосува, се нервира (изразува внатрешно чувство). Пр.: *Марко се јадеше што постапи така лошо со родителите*. Често пати е тешко да се определи кога заменката „се“ со глаголот е во улога на аргумент, а кога интранзитивизацијата е наполно завршена. „Се“ е во улога на аргумент во реченицата од типот: *Тој е човек се јаде самиот себеси* (се троши безмилосно). Како повратен и реципрочен, овој глагол се јавува само во множина на пр.: *Ние се јадевме со Татјана /еден со друг, меѓу себе / но може да значи: а) Јас и Стојан се јадевме еден со друг, б) Јас и некој друг (Петре) се јадевме со Стојана*.

Конески Б. (1987) дава свое објаснување за овој проблем во *Граматаката на македонскиот литературен јазик*. Неговата идеја се сведува на тоа дека повратноста за овој проблем е во тесна врска со преодноста на глаголите, бидејќи повратната заменка *се* гради непреодни од преодни глаголи, но како што пишува тој „заменската форма внесува и други нијанси во лексичкото значење на глаголот“. Покрај тоа, можни се и обратни преоди, од повратен глагол (*се радува, се смее*) во транзитивен (*радува некого, смее некого*). Тој укажува на фактот дека повратноста не може да се изедначи со интранзитивноста и покрај блискоста на тие две категории. Конески укажува дека сите глаголи во чиј состав влегува *се* не се подеднакво блиски до семантичката повратност (враќање на дејството врз вршителот) и дека „логичката анализа на значење на преодните глаголи ... покажува дека помеѓу нив имаме разнородност“. Посебно од голема важност за нас е фактот дека еден повратен глагол може да се јави со повеќе значења, па затоа не треба да зборуваме за „повратни и заемно повратни глаголи“, туку за нивна „повратна и заемно-повратна употреба“. Конески набројува цел ред случаи кога заменката *се* не побудува претстава за враќање на дејството, на пример, кај глаголите што изразуваат внатрешна емотивна состојба: *се смее, се радува, се весели* и др.

Гуржанов Г. (1988) во својата статија *Безличните реченици во македонскиот јазик во споредба со рускиот* дава детален опис на формално граматичките особини на речениците што во својот состав имаат безличен глагол со *се*, но не навлегува подлабоко во нивната семантика. Според него, главна одлика на овој тип реченици е отсуство на граматички подмет, односно непостоење конгруентна врска меѓу нивниот главен член со граматичкиот подмет. Главниот член може да биде глагол без *се* или глагол со *се*, а може да претставува состав од помошен глагол и глаголска придавка, прилог, или именка. Врз основа на начинот на кој е искажан глаголскиот член, тој разгледува пет основни типа безлични реченици. Според него, глаголите од типот: *мрзи(ме), замрзи(ме), позамрзи(ме), страеше(ме), студи(ми), достуди(ми), застуди(ми)* и др. се употребуваат исклучително безлично. Безлично употребените глаголи, кои означуваат психичка, физичка состојба или доживување, можат да се појават во комбинација со директниот и дативниот предмет, а факултативно можат да се употребат и додатоците за начин, количество, место и време. Пример: *боли (ме), заболи (ме), милее (ме), лекне (ме), олесни (ми), текне (ми), тежи (ми), чуди (ме)* и др. Кај безличните реченици со главен член-глагол *се*, а со задолжително присуство на дативен предмет: *верува (ми) се*, *гади*

(ми) се, сака (ми) се, смее (ми) се, љуби (ми) се, дативниот предмет е воедно и логички субјект. Речениците со овие глаголи (*Ми се смее, Ми се плаче* и др.) означуваат желба или предрасположба на субјектот за извршување на некое дејство, што се јавува самостојно, односно независно од неговата волја. Психичката состојба може да се искаже и со безлични реченици со главен член–помошен глагол и именка. Бројот на именките во овој случај е ограничен: *гнас, грев, гревота, јад, жал, мака, срам, срамота, страв (... ѝ беше страв Климе да тргне по тоа време, му беше мака што нејзиното ново доламче...)*.

Корубин Б. (1990) во серијата статии во книгата *На македонско-граматичките теми*, повратноста на глаголите не ја смета само како механизам за интразитивитација на транзитивните глаголи. Тој смета дека елементот *се* истовремено со интразитивитацијата има и зборообразувачка (деривациона) функција. Главното тежиште на неговите размислувања вклучува: дезаргументација на транзитивните и аргументација на интранзитивните глаголи, глаголски вид и интранзитивитација на транзитивните глаголи, безлична глаголска форма со *се* и глаголската форма со *се* на пасивот. Корубин ја истакнува функционалната блискост на последните две форми што се разликуваат на синтаксичко-морфолошко ниво.

Главна цел на *Интенцијално-синтаксичкиот речник на македонските глаголи* (Корубин Б. и сор., 1992) е лексикализирано–синтаксичка презентација и репрезентација на македонскиот глагол како предикат во одредена конкретна реченица (реченица–исказ) што е еден вид централна компонента на нејзината синтаксичко–семантичка структура, формирана и динамизирана врз основа и во границите на интенцијата на глаголот како конкретна лексема, т.е како единици кои помалку или повеќе се конотирани од семантичкиот полнеж.

Авторите на овој речник тргнуваат од поимот *интенција*. Под овој поим тие не ги подразбираат само субјектот и објектите, туку и другите именски компоненти со пропозиционално значење (номинални конструкции со имплицитна предикација), адвербијални одредувања како облигаторни „соиграчи“ – актанти, како и слободните додатоци (сирконстанти), кои во некои случаи можат да бидат имплицирани во семантичкиот полнеж на глаголот, потоа зависни реченици во функција на реченичен актонт и *да*-конструкции (инфинитивни). Методолошко–техничките испитувања се условени од типолошките карактеристики на македонскиот јазик, пред сè, т.е отсуство на флективен падежен систем,

што е карактеристичен за другите словенски јазици (освен бугарскиот). Според авторите на овој речник, во рамките на сложениот систем, од поголем број типови и поттипови на конструкции со елементот *се* во разновидни функции, во Речникот се истакнуваат – покрај глаголите со тој елемент како обични лексеми, во кои тој се јавува како елемент на морфолошката структура на глаголот, односно маркант на неговата интранзитивизација – уште две со нивната посебност, а имено: конструкцијата на рефлексивот и таа на реципрокот.

Во конструкцијата на рефлексивот елементот *се* го задржува својот карактер на заменка–лична рефлексивна/повратна (сега веќе во вистинска смисла на тој збор) заменка, како кога се јавува само во својата кратка форма (при што имаме омонимија со други конструкции со елементот *се*), така и во полна форма (*се–себе/себеси, си–себеси, предлог и себе/себеси*), со чија регуларна можност за употреба во секој случај и се потврдува тој нејзин карактер (на заменка). Тоа значи како таква, оваа заменка, како и секоја именка (именска група) на истата позиција се јавува како самостојна компонента на реченицата и како посебен соиграч на глаголот во функција на еден од неговите објекти - директниот, индиректниот и предлошкиот – со таа разлика од другите именски компоненти во таа функција што оваа сега означува дека еден таков субјект во случајов е самиот субјект, т.е. дека субјектот си е истовремено и објект (на) себеси. Кога заменката е употребена во својата кратка форма (*си*), се меша со соодветната омонимна конструкција на реципрокот. На пример, а) за рефлексивот: „Ние, јас и жена ми, си дозволуваме (себеси) да ги посетиме тие ваши пријатели без најава“, б) за реципрокот: „Ние (ние со тие наши пријатели) си дозволуваме (меѓу себе) да се посетиме и без најава“ /според Корубин, 1992, анекс во том 1,573- 630/.

Во *Синтаксата на македонскиот стандарден јазик* (1994) од Минова Ѓуркова Л. се применуваат нови знаења од валентната граматика, односно се воведува терминот *интенционалност*. Ѓуркова го разгледува терминот лексичка конотација и тоа според Билер (Bühler, 1934), термин што одговара на терминот валенција и терминот валенција според Тениер (Tesnière, 1969). Во натамошните испитувања на реченичните типови, таа отстапува од експлицитната употреба на терминот валенција. Според Ѓуркова, структуралната синтаксичка шема на реченицата мора да има финитен глагол и конечната реченична структура зависи од валенцијата на глаголот. Таа, меѓу другото, ја диференцира синтаксичната реченична шема со максимална редукција за безличните глаголи, од типот:

- А) Безличните реченици со автосемантичен глагол: *Me тресе. Ми текнува* (физиолошки и психички состојби, чиј носител е изразен преку акузативна и дативна заменска форма).
- Б) Безлични реченици со копула-глагол и именка како номинален дел: *Страв му е.*
- В) Реченици во кои се изразува психофизичката сосостојба независно од волјата на човекот. *Му се спие. Не му се спие.*

Елементот се влегува во состав на сложен систем од голем број разнородни типови и поттипови на конструкции со разновидна функција во нив, во кои тој може да се јави како елемент на морфолошката структура на глаголот, односно маркант на неговата интранзитивизација, но и во конструкцијата на рефлексивот и таа на реципрокот. Поради тоа, денеска во современата литература сè повеќе се напушта епитетот „повратна“ или „рефлексивна“ заменка, а наместо тоа, поради својата разнородност, се користи терминот *елемент се* (Корубин Б.,1990).

1.1. Од проучувањата на рефлексивноста во германскиот јазик

Според Дуденовата граматика (1984), рефлексивноста кај глаголот се разбира како способност на глаголот да поврзе со себе повратна заменка (Reflexivpronomen) како облигаторен или факултативен додаток. Повратната заменка (sich) може да се јави како единствен додаток во реченицата (Er fürchtet sich) или во поврзаност со други реченични делови (Ich entsinne mich des Vorfalls). Обопштено речено, повратната заменка се однесува на субјектот во реченицата и се согласува со него по лице и број (1, 2, 3 л., едн./мн.). Со валентноста на глаголот се одредува дали повратната заменка ќе стои во акузатив или датив. Според Дуденовата граматика (1984), рефлексивните глаголи, врз основа на одредени синтаксички и семантички особености, се делат на *Echte reflexive Verben / nur reflexive Verben, Teilreflexive Verben/, Unechte reflexive Verben, Reziproke Verben* и *besondere Reflexivkonstruktionen*. Во следниот дел наведуваме некои општи карактеристики на морфосинтаксичките особености на овој вид глаголи.

- А) Повратните глаголи во германскиот јазик градат перфект со помошниот глагол *haben*: *Ich habe mich geschämt*. Ова важи и за реципрочните глаголи: *Peter und Maria haben sich verliebt*.
- Б) Партицип 1 ја задржува повратната заменка: *Das sich freuende Kind*.
- В) Од повратните глаголи не се можни пасивни форми (како синтаксичка/ морфосинтаксичка особеност): **Er wird (sich) geschämt (Vorgangspassiv)*.

Zustandsreflexiv (и покрај тоа што е состојба како резултат на некое дејство или настан, има активно значење) е можен кај глаголи со повратна замена во акузатив (на пример во речениците: *Der Junge ist verliebt*, *Die Bruder sind verfeindet*, *Das Paar ist verlobt*), но не кај сите на пр.: „*sich schämen*“, „*sich freuen*“, „*sich fürchten*“). /Duden, 1984, S. 108- 109/.

1.2. Вистински повратни глаголи (**Echte reflexive Verben**)³

Во германската граматика постојат повеќе термини за различните видови на повратни глаголи. Engel U., (1988) ги користи термините: *obligatorisch reflexive Verben und partimreflexive Verben*. Helbig&Buscha (1996) пишуваат за: *reflexive Konstruktionen, reflexive Verben (im engeren Sinne)/Reflexiva Tantum, reflexive Verbvarianten/reflexive Konstruktionen und reflexive Verben mit reziproker Bedeutung und reflexive Formen mit passivischer Bedeutung*. Во понатамошниот дел на текстот ги прикажуваме овие глаголи користејќи ја Дуденовата класификација. Според Дуденовата граматика (1984), повратните глаголи се делат на: *echte reflexive Verben / nur reflexive Verben, teilreflexive Verben / unechte reflexive Verben, reziproke Verben und besondere Reflexivkonstruktionen*.

Echte reflexive Verben (вистинско-повратни глаголи) - ги покажуваат следните карактеристики: повратната замена е обигаторна и не може да се испушти. *Er schämt sich* (не е можно: *Er schämt*).

- ❖ Повратната замена не може да се замени со друга замена или со именка. *Er schämt sich* (не е можно: *Er schämt ihn/den Nachbarn*).
- ❖ Не може да се координира со други реченични делови. *Er schämt sich* (не е можно: *Er schämt sich und den Nachbarn*).
- ❖ Не може да се постави прашање за повратната замена. *Er schämt sich* (не е можно: *Wen schämt er ?*).
- ❖ Повратната замена не може да се негира. *Er schämt sich* (не е можно: *Er schämt nicht sich, sondern den Nahbarn*).
- ❖ Повратната замена подлежи на одредени ограничувања во однос на местоположбата во реченицата. *Er schämt sich* (не е можно: *sich schämt er*).

Кај овој тип на глаголи повратната замена треба да се сфати како неопходен и составен дел на глаголот (предикатот) и не учествува во зголемување на валентноста кај глаголот. Овие глаголи можат да се поделат во две поголеми групи:

³⁾ Македонските преводни еквиваленти за типовите повратни глаголи се усогласени според германската терминологија.

- Чисто рефлексивни глаголи (Nur Reflexive Verben);
  - Делумно рефлексивни глаголи (Teilreflexive Verben).
- а) Чисто (вистинско) рефлексивни глаголи (Nur reflexive Verben) се користат облигаторно со повратната заменка (*Sie haben sich verirrt. Wir müssen uns noch gedulden. Ich sehne mich nach ihr.*)
- б) Делумно рефлексивни глаголи (Teilreflexive Verben) можат да се јават со или без повратна заменка (*sich ängstigen*, „Angst empfinden“/ *jmdn. ängstigen*, „in Angst versetzen“, *sich ärgern, Ärger empfinden / jmdn. ärgern*, „in Ärger versetzen“) /Duden, 1984, S. 109- 111/.

1.3. Делумно повратни глаголи (Unechte reflexive Verben)

Овие глаголи можат да се користат со или без повратна заменка без да го променат своето значење. *Er fühlt sich wohl. Er fühlt die Kälte.* Повратната заменка може да стои во акузатив, датив, генитив или во препозиционален падеж (Im Akkusativ: *Ich klage mich an, beschuldige mich, verletze mich*), (Im Dativ: *Ich denke/ erlaube/verschaffe mir etwas*), (Im Genitiv: *Ich bin meiner nicht ganz sicher*). (Präpositionalkasus: *Ich achte auf mich, Ich zweifle an mir*). /Duden,1984, S.111/.

1.4. Морфосемантичко опишување на повратните глаголи што искажуваат психичка состојба

Поединечните значења и етимолошкиот развој на овие глаголи се детаљно прикажани во Германскиот речник на Jacob und Wilhelm Grimm (1984). Додека описот на браќата Грим е пред сè етимолошки и лексичко семантички, а граматиката има структурална функција, приказот од Erich Mater (1967) е, пред сè, граматички ориентиран. Во однос на својата рефлексивност глголите, според Е. Mater, се поделени во следниве групи:

- а) облигаторно-повратни глаголи;
- б) факултативно-повратни глаголи;
- в) глаголи кои не се поврзуваат со рефлексивност.

Ги претставуваме глаголите *sich freuen* и *sich fürchten* и нивните карактеристики: Без додаток – објект (*Ich freue mich. Ich fürchte mich*). Со објект: (*Wir freuen uns auf den Ausflug./Präpositionalobjekt: Wir fürchten uns vor dem Tod./Präpositionalobjekt*). Со инфитивна конструкција: *Es freut mich Sie hier zu treffen. Es fürchtet mich, das hören zu müssen.* (Mater, 1967: 1-5).

Овие глаголи можат да се употребат со различни објекти.

Ich freue mich (über das Geschenk/an meinen Kindern/meines Lebens/auf die Ferien/...daß Sie hier sind/dich hier zu sehen/am Glück anderer/wie ein Schneekönig. /фигуративно значење/или на пример: Dein Besuch freut mich. Z.B.: **Ich fürchte mich** (allein zu gehen/im Dunkeln/vor dem Hund/vor nichts). (DWB–Wahrig, 1992, S.312,511-512).

1.5. Заклучок

Граматицкото поле на повратноста дава можност за широк спектар на истражувања кои, од своја страна, пак, иницираат бројни прашања, што бараат испитувања на понатамошните аспекти на типологијата, промената на значењето, историската синтакса и други лингвистички области. Прашањето за терминологијата и изедначувањето на термините во лингвистичката наука, а посебно во анализираните јазични системи (германски и македонски јазик) е првиот чекор што мора да се направи за да се олеснат понатамошните истражувања.

Повратноста е значајна карактеристика во структурата на повеќе јазици. Таа е особено важна одлика на словенските и балтичките јазици и условува тешкотии при изучувањето на странските јазици, како и при анализата на германските јазици. Проблемот лежи во тоа што уште многу одамна повратноста е широко распоространета, вклучувајќи ја и формата на повратноста: се зборува за повратноста во основа, онаму каде што се јавува повратната замена покрај глаголот, т.е. до вербална форма. Од оваа причина, на овој феномен се посветува посебно внимание и се прави обид тој поточно да се структурира. Се прави обид терминологијата што се употребува од повеќе автори да се анализира, да се спореди, да се расветли проблематиката околу дефинирањето на повратноста и притоа да се формулираат некои забелешки и предлози за натамошна поопсежна анализа на повратноста од аспект на контрастивните проучувања.

Користена литература (на кирилица)

Гуржанов, Г., (1988). „Безличните реченици во македонскиот јазик во споредба со рускиот“. Во: Македонистика 5: Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

Кавка, М., (1979). „Разгледување на некои аспекти во врска со компаративен синтаксичко-семантички речник на глаголот во полскиот и македонскиот јазик“. *НДиск* 5, 1979, 83-98.

Кепески, К., (1982). „ГраMATика на македонскиот литературен јазик“. Скопје. Просветно дело.

- Конески, Б., (1987). „Грамматика на македонскиот литературен јазик“. Дел 1 и 2. Скопје: Култура.
- Корубин, Б., (1990). „На македонско-граматички теми“. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Корубин, Б., (1992). „Интенцијално-синтаксички речник на македонските глаголи“. Том I, II. Скопје. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Корубин, Б., (1979). „Синтаксичко-генеративен речник на македонските глаголи (пробна свеска)“. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Минова-Ѓуркова, Л., и сор. (1998). „Македонски јазик за средното образование“. 2. Дополнително издание. Скопје: Просветно дело.

Користена литература (на латиница)

- Bühler, K., (1934). Sprachtheorie. Die Darstellungsfunktion der Sprache. Jena: Fischer. page 318.
- Duden, (1984): Duden-Grammatik. 4 Band. Völlig neu bearbeitete Auflage. Mannheim. Wien. Zürich.
- Engel, U., (1988). Deutsche Grammatik. 2., verbesserte Auflage. Julius Groos Verlag. Heidelberg.
- Helbig, G., und Buscha, J., (1996). Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. Langenscheidt Verlag Enzyklopädie. Leipzig. Berlin. Wien. Zürich. New York. 17 Auflage.
- Helbig, G., und Schenkel, W., (1969). Wörterbuch zur Distribution und Valenz deutscher Verben. durchges. Aufl. Reprint 2011 1991. Buch. 456 S. Niemeyer ISBN 978-3-484-10456-3.
- Grimm, J., & Grimm, W., (1984) . Das Deutsche Wörterbuch von Jacob und Wilhelm Grimm. Leipzig. Verlag von S. Hirzel.
- Math E (1967) Deutsche Verben. Band 3: Gesamtverzeichnis der Grundwörter. Stellung der Kompositionsglieder. Bibliographisches Institut Leipzig. ASIN: B0072FQ636
- Tesniere L., (1969). Éléments de syntaxe structurale, Klincksieck, Paris. Preface by Jean Fourquet, professor at Sorbonne. Revised and corrected second edition. ISBN 2-252-02620-0
- Wahrig (1992). Brockhaus Wahrig Deutsches Wörterbuch, 6 Bände, Wiesbaden/Stuttgart.

Стручен труд
Professional paper

ЗБОРООБРАЗУВАЊЕ ВО СОВРЕМЕНИОТ МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

проф. д-р Толе Белчев¹
Станка Коцева¹

Апстракт: Лексиката или фондот на зборови на еден јазик постојано се менува. Едни зборови се надвор од употреба бидејќи исчезнуваат и предметите и појавите што ги означувале а други пак се формираат за да се означат новите предмети и појави што ги донесува современиот живот. Цел на овој труд е да ги прикаже начините на обновување на зборовниот фонд на современиот македонски јазик и основните начини на зборообразување на различни видови на именки. Ќе се задржиме и на разликата помеѓу зборообразувањето и формообразувањето. Откривајќи ги средствата и начините, зборообразувањето ги класифицира според типовите и нивната актуелност во јазикот, нивните обележја и на тој начин го открива целокупниот зборообразувачки систем на јазикот и ги установува нормите на неговото функционирање.

Клучни зборови: *лексика, зборовни деривати, класификација, именки, категории*

WORD FORMATION IN MODERN MACEDONIAN LANGUAGE

Tole Belcev²,
Stanka Kocева²

Abstract: Lexicon or vocabulary of a language is constantly changing. Some words are not in use anymore because the objects and phenomena that they mark disappear and others are formed to designate new objects and phenomena that modern life brings. The purpose of this paper is to show ways of renewing the vocabulary of the modern Macedonian language and basic ways of word formation of different types of nouns. Revealing the means and ways,

---

¹) Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

²) Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip

word-formation classifies them according to their types and importance in the language and their characteristics, thus revealing the entire word formation system of the language and instituting the norms of its operation.

Key words: *vocabulary, word derivatives, classification, nouns, categories*

1. Зборообразување на современиот македонски јазик

1.1. Основни поими на зборообразувањето

Лексиката или фондот на зборови на еден јазик постојано се менува. Едни зборови се надвор од употреба бидејќи исчезнуваат и предметите и појавите што ги означувале. Други пак се формираат за да се означат новите предмети и појави што ги донесува современиот живот. Лексиката или зборовниот фонд се обновува на два начина:

- а) со образување на нови зборови врз основа на веќе постојните во јазикот според нормите на зборообразувањето;
- б) со примање на туѓи зборови и нивно адаптирање во македонскиот јазик.

Значи зборообразувањето го проучува образувањето на нови зборови на еден јазик и процесот до нивно правилно формирање.

Предмет на проучување е зборот, но не граматички од негова морфолошка или синтаксичка функција, туку ја проучува структурата на зборот во сооднос со друг, сроден збор со кој се наоѓа во однос на мотивација. Зборообразувачка мотивација претставува однос најчесто меѓу два истокоренски збора, при што едниот, *мотивираниот*, новообразуваниот се доведува во релација со другиот, *мотивиращкиот*, основниот (учи > учител, пее > пеење, мудар > мудрост, брз > брзина). Откривајќи ги средствата и начините, зборообразувањето ги класифицира според типовите и нивната актуелност во јазикот, нивните обележја и на тој начин го открива целокупниот зборообразувачки систем на јазикот и ги установува нормите на неговото функционирање.

Зборообразувањето е во тесна врска со морфологијата и со лексикологијата особено во морфологијата, бидејќи и на двете им е заедничко тоа што им се проучува структурата на зборовите. Разликата е во тоа што морфологијата ги проучува зборовите во нивната морфемска структура, нивната можност за делење на најмали семантички елементи, а пак зборообразувањето го проучува аспектот на нивното образување во релација со зборовите од кои се образувани.

1.2. Основни начини на зборообразување

Според тоа какви промени се извршени, какви зборообразувачки постапки или средства се инволвирани при образувањето на еден збор од друг, според К.Конески, се izdelуваат четири основни начини на зборообразување: лексичко- семантички, лексичко-синтаксички, морфолошко-синтаксички и морфолошки (афиксен) начин.

- *Лексичко-семантички начин*

Лексичко-семантичкиот начин на зборообразување претставува промена на основната семантика на зборот, т.е. формирање ново значење на веќе постоечкиот збор. Семантичкото делење на зборот е еден долг и комплексен процес од кој како краен резултат се создаваат еден вид на хомоними и со тоа се збогатува зборовниот фонд на јазикот.

- *Лексичко-синтаксички начин*

Лексичко-синтаксичкиот начин на зборообразувањето (или срастување) претставува формирање на сложени зборови од зборовни состави. На пример: дрворед, риболовец, долгоочекувани и други.

- *Морфолошко-синтаксички начин*

Морфолошко-синтаксичкиот начин на зборообразување (или синтаксичка конверзија) е формирање на нови лексички единици со преминување на зборот од една во друга зборовна група без додавање на зборообразувачки елементи. На пример еден збор воедно е и именка и придавка во различен морфолошки контекст.

- *Морфолошки (афиксен) начин*

Морфолошкиот или афиксниот начин на зборообразување подразбира образување на нови зборови врз основа на постојните во јазикот со помошта на зборообразувачки морфеми (афикси). На пример: лето - летен, мал - малечок, сака - посака, пролет - пролетен. Овој начин е најзастапен и најпродуктивен за македонскиот јазик и за други словенски јазици.

Според зборообразувачките средства што учествуваат во формирањето на нови зборови се izdelуваат следниве категории: префиксно, суфиксно, префиксно-суфиксно зборообразување, образување на сложени зборови и образување на скратеници.

2.Разлика меѓу зборообразувањето и формообразувањето

Според структурата на зборот, морфемите кои го сочинуваат се различни, на пример: коренските морфеми можат да стојат самостојно придружени со флексијата и тие се задолжителни во лексичките единици. Зборообразувањето се занимава со проблемите на образувањето на

мотивираните лексеми, а формообразувањето со проблемите на образување на формите на зборовите. На крај зборообразувањето и неговите дериватив влегуваат во речникот, а формообразувањето го оформува зборот како член на исказот (реченицата). Ако еден збор е изведен од друг збор и по своето значење и содржина наликува на првиот збор од кој е создаден, тогаш станува збор за *изведен збор* или *дериват*, а тоа е новосоздадениот збор, додека основниот е *мотивиращки* (основен) збор. Понатаму тој дериват се менува со низа префикси и суфикси, со низа граматички промени и со тоа добива или слично значење на мотивиращкиот збор или сосема ново значење. Се појавува и зборообразувачкиот *нулов суфикс* со кој се добива женски род од зборот, на пример *кум - кума* во кој имаме мотивиран збор и дериват, *кума*: *кум* – Ø – а (зборообразувачка основа + зборообразувачки нулов суфикс + флексиска наставка). (К.Конески, 1995: 19) Во некои примери мотивиращкиот збор влегува во целост, а во некои не, бидејќи сосема излегуваат од рамките на мотивиращкиот збор но по структурата наликуваат на него. За таквите деривати се вели дека имаат *асоцијативна мотивација*. Кај некои деривати се појавува и двострана (двојна) мотивација, каде дериватот е мотивиран од два збора на пример: *безконтрола / без+контрола*- два збора, со префикс, *контрола+без*/.

Доста често е застапено *зборообразувачкото гнездо* во кое носечки збор е немотивиран збор а понатаму од него дериватите се одделни зборови па дури и зборообразувачки низи. Понатаму изведениот збор, дериватот, се разгледува од три структури: од морфемска (се расчленува на морфеме), од аспект на промена на флексијата (од страна на граматичката структура) и од зборообразувањето (од деловите од кои е образуван другиот збор). Секој мотивиран збор е дводелен бидејќи во него лежи основата на заедничкиот дел и зборообразувачки формант од кој се формира дериват, па разликуваме: самостојни (слободни, неврзани) и несамостојни (неслободни, врзани).

Заклучокот од горенаведеното е дека новите зборовни деривати се менуваат само со промена на акцентот, со суфикс, со нулова зборообразувачка морфема, со проширување на основата, со интерфикси, со префикси, со сложени зборови (сложенки). Зборообразувачките деривати можеме да ги проучуваме и анализираме и од морфолошки аспект и од семантички аспект.

Во теоријата на зборообразувањето е прифатена следнава општа класификација на дериватите на: **транспозициони, мутациони и модификациони.**

Кај *транспозиционите деривати* формантот има граматичка (синтаксичка) функција, дериватот, семантички суштествено не се менува, но го изразува значењето на основата (т.е. на мотивирачкиот збор) во граматичките категории на зборовната група во која преминува (оди> одење, бел> белина). Природно е преминувањето на дериватот во друга зборовна група, а односот определувач / определуван член во структурата на дериватот не се изразува.

Мутационите деривати претставуваат називи на нови десигнати. Формантот кај нив има семантичка функција и е определуван член во структурата на дериватот. Тогаш дериватите најчесто преминуваат во друга зборовна група (носи> носач, мудар> мудрец), со што доаѓа до промена на синтаксичката функција, но може и да остане во истата зборовна група (градина> градинар, трева > тревник). *Модификационите деривати* се називи на веќе именуваните десигнати со основите. Формантот кај нив има семантичко – качествена функција и е определувач во структурата на дериватот. Тој информира за некоја особина на десигнатот именуван со основата. Дериватот останува во истата зборовна група (коњ > коњче, езеро > езерце, мал > малечок).

Зборообразувачките типови, зборообразувачките категории и трите општи групи деривати претставуваат хиерархиски поставени класификациони рамки, во кои се распределуваат изведените зборови (дериватите) при описот на зборообразувањето на различните зборовни групи (на именките, придавките, глаголите и прилозите). (К.Конески, 1995: 32 - 33)

1. Зборообразување на именките

Во овој дел ќе се задржиме на разгледување на распределувањето на именките на современиот македонски јазик во рамките на трите најопшти класи деривати: транспозициони, мутациони и модификациони.

Транспозициона категорија или кога мотивирачкиот збор се преобразува во именка:

- а) називи на дејства;
- б) називи на апстрактни особини.

Мутациони категории од кои се формира назив на нов предмет:

- а) називи на вршители на дејства;
- б) називи на објекти на дејства;
- в) називи на носители на особини;
- г) називи на места;
- д) називи на множества;
- ѓ) називи на жители.

Модификациони категории – каде се внесува дополнителен елемент во основата на именката:

- а) називи на женски лица и животни;
- б) деминутивно – хипокористички називи;
- в) аугментативно – пејоративни називи.

3.1. Називи на дејства

Се изделуваат две основни групи називи на дејства: глаголски именки и одглаголски именки. Глаголските именки се образуваат со суфиксот **-ЅЕ** на пример: трчање, спиење, одење, миење, читање. Изведувањето и значењето на глаголските именки многу често ги доближува до флексиските форми на глаголот и често се разгледуваат и од аспект на глаголските форми, но поради одглаголските именки често се проучуваат во оваа зборообразувачка категорија. Одглаголските именки се малку покомплексни од глаголските и се изделуваат: парадигматски (бессуфиксни), а образувања во кои има два типа: едни завршуваат на консонант, а другите се именки од женски род со флексија – **И**, и образувања со суфиксите: - ба , - ен, - ок, - ка, - ачка, - ица (- ница), - от, - ија, - ло, - ство, - ација.

-ба - со овој суфикс се изведуваат именки од глаголи различни по вид. На пример: молба, жалба, градба, гозба, кражба.

-еж -со овој суфикс се изведуваат именки главно од несвршени глаголи. На пример: врнеж, грмеж, грабеж, бакнеж, цртеж.

-ок - овој суфикс се сврзува главно со општиот дел на свршени, префиксирани глаголи како: опстанок, состанок, вресок, блесок, појадок.

-ка - се врзува за глаголи од двата вида: венчавка, обработка, насмевка, поправка, пречка, честитка.

-ачка - се изведуваат именки од несвршени глаголи т.е. суфиксот се додава кон општиот дел на глаголот, на пример: грабнувачка, живеачка, готвачка, женачка, побарувачка, заработувачка.

-ица (- ница) - со овој суфикс се изведуваат називи на дејства од несвршени глаголи, на пример: брканица, мешаница, караница, турканица.

-от - со овој суфикс се изведуваат именки што изразуваат интензивно дејство, а се мотивирани од несвршени глаголи со ономатопејски карактер: блесокот, пискот, потопот, екот, спасот.

-ија - мал број на именки го имаат овој суфикс: бежанија, венчанија, проклетија, носија, расправија.

-ација - е суфикс кој го има во тугите зборови: деформација, легализација, афирмација, национализација и сл.

3.2. Називи на апстрактни особини

Во оформувањето на називите на апстрактните особини учествуваат следниве суфикси: -ост, -ина, -ство, -ија, -ота (-отија), -ие, -ило, -лак, -изам.

Со суфиксот **-ост** е најпродуктивната форма во оваа зборообразувачка категорија. Тоа се именки од женски род изведени од придавки ретко од именки, на пример: гордост, лудост, мудрост, храброст, одлучност, чесност, грубост, милост.

-ина - од овој суфикс се прават деривати изведени главно од качествени придавки, на пример: дебелина, итрина, близина, длабочина, добрина, висина, вистина.

-ство (- штво) се изведуваат деривати со придавска или именска основа: јунаштво, друштво, пијанство, богатство, пријателство, детинство, мајчинство.

-ија – има релативно мал број на деривати изведени од придавки или именки: евтинија, проклетија, робија, чудесија и друго.

-ота (- отија) – се изведуваат називи на апстрактни особини главно од придавки: чистота, доброта, голотија, срамота, лошотија, грдотија.

-ие – мал број на деривати го имаат овој суфикс: значение, напредие, одличие, кои се претежно архаизирани со современиот јазик.

-ило – изведени именки од придавки со апстрактна особина го имаат овој суфикс, како на пример: лудило, сивило, студенило, слепило, шаренило.

-лак – суфикс со кој се изведуваат деривати кои доаѓаат од турцизми: домаќинлак, лошотилак, ортаклак, војниклак.

-изам - суфикс кој се применува во современиот македонски јазик за формирање именки од интернационалната лексика, на пример: егоизам, цинизам, хероизам, кариеризам, социјализам, капитализам.

3.3. Називи на вршители на дејства

Во оваа група дериватите се оформуваат со суфиксите: -ач, -ар, -ник, -ец, -тел, -џија (-чија) и одделни суфикси во зборови од интернационалната лексика.

-ач - се изведуваат називи на вршители на дејства од несвршени глаголи. Такви се примерите: свирач, продавач, косач, гласач, избирач, купувач, минувач.

-ар – со помош на овој суфикс се образуваат именки со значење на вршител на дејството, мотивирани главно од именки. Такви се именките: рибар, пчелар, сликар, морнар, аптекар, банкар и други.

Суфиксите – **ач** и – **ар**, во оваа група се доста продуктивни и доста деривати се формирани токму од нив.

-ник (-ик) – е суфикс со кој се формираат ограничен број на деривати изведени од именки како на пример: наставник, уметник, управник, службеник, цариник, научник.

-ец – и со овој суфикс се изведуваат ограничен број на деривати, мотивирани од глагол или од именка како: ловец, полицаец, борец, творец, металец итн.;

-тел – е доста продуктивен суфикс кој се додава на старата инфинитивна основа, како на пример: родител, учител, водител, градител, мислител, писател, делител, љубител, обожавател итн.

-џија (чија) – е суфикс којшто има широка употреба во народниот говор бидејќи по потекло е од турскиот јазик само што кај нас е проширен со – **ја**. Во современиот македонски литературен јазик овие зборови се попознати и како архаизми. Такви се следниве деривати: алвација, дуќанџија, бозација, бурекџија, занаџија, саатџија, водоводџија.

Во интернационалната лексија кај зборовите се среќаваат суфиксите: – **ант**, –**ент**, –**атор**, на пример: музикант, лаборант, референт, диригент, асистент, илустратор, оператор, организатор итн.

3.4. Називи на орудија (средства) за вршење дејства

Во оваа група се среќаваат извесни проблеми поради повеќезначноста на суфиксите и се јавуваат доста двозначни деривати. Во неа спаѓаат предмети, направи, машини т.е. средства што служат за вршење дејства.

-ло (-ало, -ило) – се формираат именки мотивирани од несвршени глаголи како на пример : гребло, сечило, лепило, шило, белило, возило и сл.

-ка – е суфикс кој формира деривати наменети за вршење на дејството формирани главно од несвршени глаголи, на пример: лулка, црпка, затка, лејка, поклопка итн.

-алка (-илка) се суфикси со голема продуктивност во нашиот јазик, како на пример: закачалка, нишалка, прскалка, мешалка, црпалка, светилка и др.

3.5. Називи на резултати и објекти на дејства

Именуваат предмети добиени како резултат од вршењето на некакво дејство а добиените зборови како спореден резултат, остаток при вршењето на некое дејство. Карактеристични суфикси за оваа група се: -ок, -ка, -ина, -ица, -иво, -ло (-ало, -ило).

-ок - овие зборови означуваат резултат на дејство, на пример: извадок, додаток, остаток, отпадок, прекршок итн.

-ка - е продуктивен суфикс со кој се образуваат деривати што имаат значење на резултат, на пример: добивка, постројка, врзалка, пуканка, завртка, светилка, пратка, напивка, обувка и др.;

-ина, - е суфикс со поограничена употреба, на пример: ископина, цепнатица, урнатица и др.

-ица - се образуваат зборови од глаголски придавки, на пример: гребаница, прженица, струганица, изгореница, делканица.

-иво - се формираат именки со значење објект на дејство, мотивирани од несвршени глаголи: гориво, печиво, пиво, вариво, градиво, ткиво и др.

3.6. Називи на носители на особини

Во оваа група влегуваат називи на лица кои се именувани од називи на животни, растенија и разни предмети, мотивирани од именки, глаголи, придавки и глаголски придавки. Претежно се прават именки со атрибутивно значење, а такви суфикси се: -ец, -ик (-ник), -ка, -ак (-јак), -ко, -ло, -ица (-ница) и др.

-ец – со овој суфикс се изведуваат атрибутивни називи од основни придавки: мудрец, белец, итрец, самец, грабливец и др.

-ик (-ник) - со овој суфикс се разложува основата на –Н: мачен – маченик, бедник, самотник, среќник, златник, ценовник.

-ка - со овој суфикс се добиваат деривати кои означуваат лица и предмети најчесто мотивирани од придавки и именки. На пример: странка, ветрушка, кратенка, двојка, тројка итн. Со овој суфикс се добива голема семантичка разновидност.

-ак (-јак) – овие деривати образувани со суфиксот (**ј**)ак, најчесто се изведени од придавки и именки а означуваат лица, животни и предмети, на пример: лудак, слабак, дивјак, волчјак.

-ко - се образуваат деривати мотивирани од придавки или именки. Означуваат лица окарактеризирани во основата, како на пример: палавко, скржавко, мрзливко, мешко, дрдорко.

-ло - и со овој суфикс како претходниот се образуваат лица со особини во основата. Најчесто се мотивирани од глаголи, на пример: мрзло, дремло, врекло, носло, ушло, забло, душкало.

-ица (- ница) - со овој суфикс се оформуваат деривати кои во основата се градат деривати од женски род и оформуваат деривати со атрибутивно значење на животни, растенија и предмети, на пример: волшебница, пијаница, лутица, црница, отровница, влезница, ситница, воденица, ракавица.

3.7. Називи на места

Називите на места именуваат простории или простори со оглед на дејството, дејноста што се врши во нив или на нив. Суфикси кои ја карактеризираат оваа група се следниве: **-ница**, **- ачница**, **- арница**, **-ална**, **- алница**, **- илница**, **- ник**, **- арник**, **- иште**, **- алиште**, **- илиште**, **- ана**;

-ница, **- ачница**, **- арница**, - се образуваат деривати најмногу од глаголи во редуциран број, на пример: мелница, сушница, фризерница, портирница, кројница, млекарница, книжарница и други.

-ална, **- алница**, **- илница**; - Суфиксот – **ална**, се јавува во именка, а суфиксите **- алница**, и – **илница** се мотивирани од глаголи. Такви се: соблекувална, читална, вежбалница, чекалница, слушалница, пералница и други.

-ална - е суфикс од турскиот јазик и има употреба во нашиот народен говор: апсаана, солана, електрана.

3.8. Називи на множества

Овде спаѓаат деривати со збирно значење. Називите на множествата се образуваат од именски и придавски основи со суфиксите: **- је (- ја)**, **- ство (-штво)**, **- ија**, **- арија**, **- ина**, **- ишта**.

-је (- ја) - суфиксот се определува или карактеризира како основен суфикс за формирање на множинска форма во современиот македонски јазик. На пример: класје, лисје, робје, дворје, снопје.

-ство (-штво) - со овие суфикси се оформуваат поголем број на именки што означуваат колектив на лица, именувани со основата. Такви се на пример: благородништво, монаштво, човештво, студентство, селанство итн.

-ија, **- арија** - се изведуваат деривати од именска и придавска основа со значење на колектив на лица. На пример: сиромаштија,

женштурија, челадија, студентарија, стакларија, грнчарија.

-ина - со овој суфикс се изведуваат ограничен број на деривати главно со придавска основа, како на пример: живина, младина, роднина, дружина, готовина.

-ишта - е суфикс кој лесно се врзува за еднословни именки од машки род, на пример: сидишта, градишта, купишта, ридишта, губришта и сл.

3.9. Називи на жители

Во оваа група се изведуваат деривати што означуваат жители на земји, држави, покраини, области и сл., припадници на етнички групи, жители на населени места, чиешто имиња ги даваат основите на дериватите. Суфикси за оваа група се: -ин, -јанин, -ец, -анец, -јанец, -чанец.

-ин - е суфикс од кој се изведуваат ограничен број именки, имиња на земји, на пример: Србин, Турчин, Русин, Бугарин, Евреин, Арапин, Французин.

-јанин - со овој суфикс само мал број на деривати се формираат како на пример: Римјанин.

-ец - со овој суфикс се образуваат голем број на називи кои завршуваат на сонант. На пример: Македонец, Мариовец, Германец, Европеец, Италијанец, Албанец и др.

-анец - е суфикс кој доаѓа по основата и добиваме: Африканец, Американец, Тиквешанец, Кубанец.

-чанец – овој суфикс е посебно застапен во современиот македонски јазик за изведување на називи на жители на населени места, како: штипјанец, струмичанец, кичевчанец, битолчанец итн.

3.10. Називи на женски лица

Овие деривати се со модификационен карактер и претежно тоа се називи на лица од женски пол, изведени од називи на лица од машки род. Суфикси за оваа група се следниве: -ка, -инка, -ица, - (н)ичка, бессуфиксно и со замена.

-ка, -инка – суфиксот (-ка) е доминантен во изведувањето на називи за женски лица. Обично се прикачува за основата, но можни се и некои промени. На пример: членка, богаташка, библиотекарка, учителка, докторка, секретарка, а со суфиксот (**-инка**) се образуваат ограничен број на називи како: говедаркинка, Влаинка, младинка, туѓинка и сл.

-ица - со овој суфикс се формираат поограничен број на деривати, најчесто тоа се постари образувања, но има и нови: грофица, царица, кралица, старосватица, шефица, божица и сл. Се употребуваат и во називи за животни како: соколица, гулабица, лавица, тигрица и др.

3.11. Деминутивно-хипокористични називи

Деминутивно-хипокористичните деривати означуваат чувство на мило, експресивно значење на зборот, изразуваат позитивен однос кон нештата. Деминутивно-хипокористичните деривати се образуваат со суфиксите: **-ец**, **-ок**, **-чок**, **-ка**, **-ица**, **-ца**, **-ичка**, **-е**, **-че**, **-це**, **-енце**, **-ле**, **-уле**.

-ец - со овој суфикс се формираат деривати од именки од машки род, како на пример: гласец, листец, снежец, народец.

-ок, **-чок** - и овие деривати како претходните се мотивирани од именки од женски род: мравка, желка, лопатка, кошулка, долинка, лединка и други.

-ица, **-ца** - исто се суфикси за формирање на деривати од женски род, како: теткица, жабица, ливадица, државица.

-е - е суфикс со кој се деривати мотивирани од именки од машки род и поретко од женски род на пример: маже, носе, прсте, орле, петле, ветре.

-че - со овој суфикс се формираат деривати и од машки род и од женски род. Такви се: коњче, камче, кошулче, вовче, врапче, коковче, рипче, славејче и сл.

-це, **-енце** - се суфикси од кои се изведуваат деминутивно-хипокористични деривати од именки од среден род, како: езерце, крилце, винце, огледалце, окце, дрвце, писменце, прстенце, момченце.

-ле, **-уле** - се суфикси со кои се формираат ограничен број на деривати како: козле, кожле, мажле, детуле, цвеќуле, змијуле, книжуле и др.

3.12. Аугментативно-пејоративни називи

Аугментативните деривати претставуваат големина придружени со негативна конотација. Такви се суфиксите: **-иште** и **-ина**.

-иште - е суфикс кој често се употребува во современиот македонски јазик и се соединуваат со именки независно од родот на кој припаѓаат, на пример: бабиште, човечиште, свериште, гласиште, жениште, кучиште.

-ина - е суфикс со кој се изведуваат само неколку деривати, како на пример: бабетина, јуначина, женетина, алетина и сл.

Пејоративните називи се употребуваат кога сакаме да добиеме подбивно значење, а такви суфикси се: - инка, - ло, - ле, - ко, - го. Примери за пејоративни деривати се следниве: мајсторинка, трчкало, вошло, ушле, слепчо, влечко, дрдорко и други.

4. Заклучок

Зборообразувањето е наука којашто е доста значајна за проучување и осознавање на македонскиот литературен јазик. По својата структура е доста комплексна и бара големо истражување и проучување на зборот како основна материја. Покрај именското образување на дериватите како основно и како доста важно имаме и префиксно - именски образувања или префиксација, понатаму имаме префиксно – суфиксни именски образувања или конфиксација, образување на сложени именки и скратеници. Покрај именското имаме и зборообразување на придавки, зборообразување на глаголи, зборообразување на прилози.

Зборообразувачките типови и зборообразувачките категории, како и трите општи групи на деривати претставуваат хиерархиски поставени класифициони рамки во кои се распределуваат изведените зборови при описот на зборообразувањето на различните зборовни групи.

Користена литература

- Конески, К., (1995). *Зборообразувањето на современиот македонски јазик*, Бона- Скопје.
- Кепески, К., (1989). *Граматика на македонскиот литературен јазик за училиштата за средно образование*, Просветно дело- Скопје.
- Бојковска, С., Пандев, Д., Минова – Ѓуркова, Л., Цветковски, Ж., (1999). *Македонски јазик за средно образование*, Просветно дело- Скопје.
- Конески, Б., (1982). *Граматика на македонскиот литературен јазик*, Култура – Скопје.
- Конески, Б., (1982). *Историја на македонскиот литературен јазик*, Култура – Скопје.
- Конески, Б., (1952). *За македонскиот литературен јазик*, Култура-Скопје.
- Савицка, И., Спасов, Љ., (1997). *Фонологија на современиот македонски стандарден јазик*, МАНУ- Скопје.